

POMPILIU ELIADE, UN ROMÂN „NORMALIAN” SCHIȚĂ BIOGRAFICĂ

Nicolae Trohani

La 13 aprilie 1870, în București, se naștea Pompiliu Eliade. În unele lucrări apare¹, în mod eronat, anul 1869 în privința nașterii sale. Tatăl său George D. Eliade era funcționar al Ministerului de Finanțe – când își va sfârși cariera va îndeplini funcția de inspector financiar. Mama, Sofia Pală, descindea dintr-o familie relativ înstărită și adusese ca zestre o mică moșioară. Prin 1892 ea însă încetează din viață. Deși numele de Eliade are o rezonanță greacă, bănuim că patronimicul, în acest caz, provine dintr-o grecizare a autohtonului Ilie.

Soții Eliade au avut șase copii – doi băieți și patru fete. Dintre băieții Pompiliu era eel mai mare. Fratele mai mic se numea Anton (Toni) – a urmat Dreptul și a profesat avocatura în Focșani. Înainte de a-și fi luat licența, în februarie 1895 se afla la Caracal și era recent divorțat de prima sa soție cu care a avut doi fii – Mircea și Decebal. Mai apoi se va recăsători și va mai avea o fiică, rămasă nemăritată.

Cele patru surori au fost:

Paulina – căsătorită cu profesorul macedo-român Ștefan Mihăileanu, asasinat pe străzile Bucureștilor la 22 iulie 1922 de către un iredentist bulgar. Din această căsătorie su rezultat doi copii – un băiat, mort pe front în Primul Război Mondial, și o fiică, Zoe, căsătorită cu ziaristul Timoleon Pisani². Sabina – sora preferată a lui Pompiliu, cu care a purtat o lungă și regulată corespondență în timpul anilor de studiu. Licențiată în științe, a fost profesoară de liceu. A fost căsătorită cu un ofițer de cavalerie – Mântulescu. Elvira – căsătorită Apostolescu. A urmat medicina, unde a fost colegă cu Natalia Pisani (devenită apoi Papaianopol), sora lui Timoleon Pisani. Lucreția – neglijată de către mamă s-a ajuns la o înstrăinare de familie și la plecarea ei de acasă ... A murit relativ tânără, pe un pat de spital ...

*

Anii de studii. – Pompiliu Eliade a urmat liceul în București. S-a distins la învățătură, i-a plăcut să citească, iar în timpul liber medita în particular diferiți elevi. După terminarea liceului se înscrie ca student la Facultatea de Litere și Filozofie din cadrul Universității bucureștene. Titu Maiorescu, care i-a fost profesor, îl remarcă de la început și cu condescendența obișnuită ce o manifesta în cultivarea relațiilor

¹ L. Predescu, *Enciclopedia Cugetarea*, p. 304. A se vedea și un articol al nostru în Buletinul Muzeului „Teohari Antonescu”, Giurgiu, 2-4, 1996-1998, p. 172-173.

² N. Trohani, în “Muzeul Național”, vol. XIV, București, 2002, p. 214-238.

dintre profesori și studenți îl invită, adeseori, și pe tânărul Pompiliu Eliade la mesele și seratele literare ce aveau loc în casa sa de pe strada Mercur. La aceste serate mai participau tinerii, pe atunci, Anastasescu Floru, Constantin Calmuski, Artur Stavri, Săveanu, Griguță Săvescu, Robin, M Dragomirescu, Simion Mehedinți, Nerva Hodoș, P.P. Negulescu, N.D. Giurescu etc.

În octombrie 1891 își susține cu brio teza de licență „Silogismul și adversarul său Herbert Spencer” – Titu Maiorescu, în „Însemnările sale zilnice”, menționează: „Vineri 11/23 Octombrie 1891 ... De la 2-5 la Universitate extraordinarul examen al lui Pompiliu Eliade pentru obținerea licenței în filozofie și litere, secția istorico-filosofică”.

Terminând studiile în țară, în cercurile universitare se pune problema trimiterii sale în străinătate, cu o bursă. După înlăturarea unor impedimente de ordin mai puțin formal, la începutul lui 1892 Pompiliu Eliade pleacă în calitate de bursier al Universității din București, la Paris. Bursa i-a fost acordată inițial pentru o perioadă de trei ani, dar ulterior a fost prelungită.

Pompiliu Eliade sosește la Paris în primele zile ale lui ianuarie 1892. Poposește, pentru început, la o cunoștință a familiei – Aneta Derussi – și locuiește, în gazdă, pe Boulevard des Battignoles nr. 39.

Deși ajuns la Paris problema intrării sale la Școala Normală Superioară nu este rezolvată de la început, ea fiind soluționată de abia către sfârșitul aceleiași an, cu prilejul începerii anului școlar următor, prin intervenția directă a lui Alexandru Odobescu³.

Primele luni de ședere în Franța vor fi mai mult o perioadă de orientare și familiarizare și mai puțin una de frecvență școlară cu program normal.

El terminase de curând, în țară, exantenele de licență și urmările efortului făcut încep să se manifeste sub forma surmenajului. Suferă de insomnii. Un medic consultat pune diagnosticul „neuroastenii” și-i recomandă repaus absolut.

Pompiliu Eliade profită de acest intermezzo pentru a-și face un examen de conștiință și a fixa țelul urmărit și a-și alege metoda cea mai bună pentru atingerea scopului propus. Rezultatul acestui solilocviu îl așterne pentru cristalizare și precizare pe hârtie :

„Trebuie să știi să te mulțumești, să te răstrângi.

1. Limba franceză, întotdeauna franceza, ocupația și mania principală. A o cunoaște la perfecție, minunat de bine.

2. Teza mea. Să mă gândesc să o visez într-una. Să-i consacru tot ce voi putea din clipele mele de muncă și din momentele libere.

3. Să învăț să scriu, pentru mine aceasta este o condițiune de sănătate, de calm, de fericire. Numai învățând să scriu îmi voi confirma bunătatea.

4. Piano – muzeu.

Aceasta este totul.

³ Al. Tzigara-Samurcaș, „Convorbiri Literare”, 67, 1934, 7-9, p. 604.

Trebuie să renunț în tot timpul șederii mele în Franța și în străinătate (doi, trei ani încă?):

1. la studiul latinei, a limbii eline, germane, a științelor etc. Va trebui chiar să arăt puțină încăpățănare în a nu le învăța.

2. chiar la studiul mai detaliat al literaturii franceze. Știu destul din literatura franceză pentru a o amâna pentru timpul care va preceda înapoierea mea în țară, odată cu luarea doctoratului.

3. la orice lectură distractivă sau de cultură generală.”

Deci țelul urmărit este cunoașterea la perfecțiune a limbii franceze. Prin muncă și persuasiune va ajunge să atingă acest prim țel. O mărturisesc contemporanii săi, o afirmă Eugen Lovinescu, care l-a caracterizat de „francizat”. Mai târziu, sub forma unei maxime, Pompiliu Eliade va rezuma experiența eforturilor sale în această privință – „căci două sunt greutățile în a scrie, mai ales într-o limbă străină, să începi și să continui”.

Se interesează însă și de cursul asupra limbii române, pe care îl ține Picot la Universitate.

Lunile de vară ale anului 1892 le petrece la Clamart (dep. Sena) unde face plimbări în pădurea din apropiere, loc preferat de populația muncitoare parisiană pentru excursiile duminicale. Dar spre sfârșitul lui august fi moare, la București, mama. De aceea cere ministrului Instrucțiunii, Take Ionescu, aprobarea venirii în țară pentru două săptămâni. Cererea îi este aprobată, punându-i-se la dispoziție și mijloacele necesare.

În octombrie se află iarăși la Paris, iar începutul noului an universitar se apropia. Acum se produce demersul încununat de succes al lui Alexandru Odobescu care, în calitate de director al Școlii Normale Superioare din București, se adresează colegului său din Paris, arheologul Georges Perrot, pe care-l cunoscuse în vremea studiilor sale din Franța. Pompiliu Eliade are în octombrie 1892 o primă întrevedere cu acesta, care era directorul Școlii Normale Superioare din Paris. Grație recomandății lui Al. Odobescu este acceptată înscrierea lui Pompiliu Eliade ca elev intern⁴.

⁴ Școala Normală Superioară din Paris a fost înființată în 1894 printr-o hotărâre a Convenției Naționale, cu scopul de a înlocui Sorbona. dar deplina ei organizare a fost stabilită abia în 1808, în timpul lui Napoleon I. Menirea școlii a fost stabilită în pregătirea cadrelor didactice pentru învățământul public secundar. Are la început două secțiuni – literară și științifică – iar apoi șase – trei literare și trei științifice. În timpul lui P. Eliade erau 123 elevi. Intrarea în școală este condiționată de: vârstă. Numai tineri băieți între 18-24 ani. Prima fată – domnișoara Robert - a fost acceptată în 1906; posesiunea diplomei de bacalaureat; trecerea unui concurs de admitere, reputat ca foarte exigent. Întreținerea în școală se face pe cheltuiala statului francez. Cursurile au o durată de trei ani. Apoi, pentru a fi numit profesor de liceu, în afară de obținerea licenței în ramura respectivă la Universitate, candidatul trebuie să treacă un examen special, deosebit de sever și scrupulos, în cadrul școlii, care se numește examen de agregat. Cei respinși la examenul de agregat pot fi numiți în învățământul liceal, doar cu titlul de „însărcinat cu cursul” (chargé de cours). Prin faima ce au creat-o acestei școli strălucitele serii de elevi, soliditatea cunoștințelor căpătate de la

În decembrie 1892, P. Eliade se mută în clădirea școlii și de îndată îi scrie lui Al. Odobescu, comunicându-i buna primire ce i s-a făcut de către toți⁵.

Ceea ce l-a impresionat și încurajat, încă de la început pe Pompiliu Eliade, a fost afabilitatea și simpatia cu care a fost întâmpinat. S-a împrietenit repede cu câțiva dintre colegii săi, iar cu unii va întreține și după terminarea școlii strânse relații. Printre aceștia din urmă a fost și viitorul geograf De Martonne, cu care se va și încuscri.

Din țară îi vin propuneri de colaborare la diferite periodice. Titu Maiorescu îi oferă să scrie corespondențe pentru *Convorbiri Literare*, dar deși P. Eliade refuză politicos motivând că tot timpul său vrea să-l consacre studiului, magistrul din București nu-și ascunde supărarea.

În vacanța de Paști 1893 face o lungă călătorie prin orașele Dijon, Lyon, Marsilia și Avignon. Iar în vacanța mare îl vede la Paris, în două rânduri, pe Titu Maiorescu care, în urma unei vizite de curtoazie lui Georges Perrot, este foarte satisfăcut de elogiile acestuia cu privire la P. Eliade. Tot în timpul aceleiași vacanțe se întâlnește cu Mihail Dragomirescu, viitorul profesor și teoretician al „științei literaturii”.

În septembrie P. Eliade vine în București pentru a-și revedea familia. Aici, întâmplător, se întâlnește pe stradă cu fostul normalian, mai în vârstă, Jean Gousselin, preparator la copiii generalului Arion, venit din Paris pentru câteva zile împreună cu copiii generalului. Amândoi se vor plimba apoi prin București, inclusiv prin Cimitirul Bellu. Îl vizitează și pe Titu Maiorescu, și-i face cunoștință lui Gousselin cu Robin, Ionel Brătescu, Jean Vardala (fiul doamnei Derussi, descendent al eruditului profesor grec Vardalahos, directorul Academiei Grecești din București de pe vremea lui Caragea Vodă).

În paralel, P. Eliade se documentează asupra problemelor ce-l preocupă în redactarea tezei sale – studiul relațiilor româno-franceze sub aspect politic, cultural, ideologic, social, literar. În acest sens îi face o vizită juristului Constantin Dissescu, de la care află că încă din anul 1840 codul comercial francez a fost tradus în limba română.

Sensibil la “politeți ceremonioase” apreciază deosebit cinstea ce i-o face B.P. Hajdeu, care-l vizitează acasă pentru a repara supărătura împrejurară, întâmplată desigur fără voie, de a fi fixat anterior o oră de întrevvedere la el acasă, la Arhive unde locuia, și de nu fi fost totuși găsit de tânărul solicitant.

Înapoierea în Franța, în noiembrie, o face pe ruta Brașov – Viena – München. În noul an școlar P. Eliade face parte din secția a II-a literară al cărei șef - <casic> (= șef de trib la populațiile sud-americeane, conform informațiilor lui Charles Darwin) în jargotul școlii – era colegul Drouiu.

ilustrii profesori, a făcut ca însușirea de fost elev al școlii să echivaleze cu un titlu de glorie. În perioada cât Pompiliu Eliade era elev la această școală, în România fînțau două școli asemănătoare – una la București și una la Iași.

⁵ F. Mihai și R. Bichiș, *A. Odobescu și corespondenții săi*, București, 1984, p. 194-215, opt scrisori.

Noaptea de Revelion a anului 1894 o petrece în localul Legației Române din Paris – reprezentantul diplomatic al României fiind ministrul Ion N. Lahovary, care împreună cu soția sa, Emma, îi primea pe membrii coloniei române din Franța.

La începutul aceluiași an, la Școala Normală Superioară are loc tradiționalul „bal” la care asistă, timp de o jumătate de oră, președintele Republicii, Sadi Carnot, care va pieri, câteva luni mai târziu, asasinat de un anarhist.

Vacanța de vară o petrece în Bretania și vizitează orașele Le Mans, Laval –de unde era colegul său De Martonne – și Rennes.

În scrisorile către familie, din noiembrie 1894, descrie cu multe amănunte hazlii ceremonia grotescă, devenită tradițională, a admiterii noilor elevi înscriși – *les gnoufs* – de către cei vechi – *les camulards*. Astfel de „ceremonii” aveau loc mai în toate colegiile și universitățile occidentale ...

În cursul anului 1895 audiază cursurile lui Ferdinand Brunetière și Leon Bourgeois. Participă, de asemenea, la seminariile lor și ambii au aprecieri elogioase asupra lucrărilor sale. E. Lovinescu, mai târziu, creionând portretul lui P. Eliade va aminti de influența pe care Brunetière a exercitat-o asupra elevului român, mai ales asupra felului de a expune cursul său la facultate.

În toamna aceluiași an P. Eliade vine în București, pentru scurt timp – consultă cărți din Biblioteca Academiei și din cea personală a lui Titu Maiorescu, îi face o vizită lui Take Ionescu. Iar în noiembrie, reîntors la Paris, află prin Nanu moartea prin sinucidere a lui Alexandru Odobescu.

Din anul 1896 știm că de Paști a fost în orașul Compiègne. Iar la finele lui octombrie, după o ședere de patru ani, în loc de trei, pleacă de la Școala Normală Superioară și se instalează într-o cameră cu chirie în Place du Panthéon Nr. 11. Lucrează înereu la teza lui – *influența franceză asupra spiritului public din România* – și deseori cere, în scris, relații din țară asupra unor probleme a căror deslușire o dorea. Se interesează astfel de „afacerea bancherului Moscu sub Alexandru Ghica Vodă”, de ce pe „Momuleanu îl chema Paris?” – dacă este o reminescentă greacă sau o influență franceză, cine a fost Rucăreanu în polemica cu Ioan Maiorescu (tatăl lui Titu Maiorescu), etc.

În cadrul preocupărilor sale, îi vine în minte să cerceteze arhivele Sorbonei pentru a vedea numărul și a stabili identitatea românilor înscriși la studii superioare în Franța. Ca urmare a acestor cercetări a fost stabilit ca an al nașterii poetului Vasile Alecsandri anul 1819. Astfel, într-o scrisoare din 5 decembrie 1896, adresată tatălui său, P. Eliade scrie: „... În cele 24 mii de pagini pe care le-am întors am găsit 25 de nume de compatrioți de ai noștri. Închipuie-ți iubite tată că între 1834 – 1842 deodată, ca din senin, 25 de Moldo-Valahi își pun în gând să treacă la Paris bacalaureatul. De ce ? și de ce înainte de această epocă nu a trecut aceasta prin mintea nimănui de al nostru ? și de ce îndată după această epocă, până la 1848, nu se mai găsește nimeni cu această idee ?

Descoperirile care le-am făcut în aceste registre sunt din cele mai interesante: Dumitru Brătianu, Vasile Alecsandri, Ion Ghica și Alexandru Ioan Cuza sunt bacalaureați în litere de la Paris.

Știi cine a reușit cel mai bine dintre toți (căci le văd și notele) viitorul prinț Cuza. Știi cine are nota cea mai slabă la compoziție? Vasile Alecsandri.

Dar n-am găsit nimic până acum privitor la doi tineri ce erau în acest timp la Paris, deveniți așa de cunoscuți mai în urmă: C. Negri și I. Brătianu. Nimic încă asupra lui D. Bolintineanu. Ce au făcut acești tineri la Paris ? nu s-au ocupat decât de politică ? Curioase vremuri !”

În februarie 1897, aflându-se la Compiègne, cere să i se trimită din țară, printre altele, amintirile lui Locusteanu.

În București încă din anul 1890 se înființase Liga pentru Unitatea Culturală a tuturor Românilor, al cărei prim președinte a fost arhitectul Alexandru Orăscu, rectorul Universității din București. La Paris luase ființă o filială a Ligii, care ținea ședințe zgomotoase la Café Voltaire. P. Eliade asista rar la aceste reuniuni. Uneori se întâmpla ca tinerii români să se întâlnească simultan în două săli diferite ale aceleiași cafenele Voltaire. Într-o sală se reuneau „socialiștii”, iar în alta „ligiștii”. Iar aceștia din urmă erau divizați în două grupe: „cantiliști” și „necantiliști”, iar diferitele probleme puse în discuție erau tot atâtea prilejuri pentru a provoca noi sciziuni. Astfel, o problemă foarte discutată a fost aceea privitoare la admiterea sau nu a „decemvirilor”. P. Eliade, cu prilejul uneia din rarele sale apariții la ședințele „ligiștilor” a participat la discuții luând apărarea membrului evreu A. Prahoveanu și reușind să-și impună punctul său de vedere.

În iulie îl aflăm din nou la Compiègne, lucrând la teză. primește în acest răstimp o scrisoare din partea ministrului Spiru C. Haret, care îi oferă postul de sub-director al Școlii Normale Superioare din București. Dar P. Eliade declină oferta, fiind preocupat numai de teza sa.

În țară, tatăl său folosește fiecare prilej pentru a se mândri de succesele fiului. Un cunoscut al lui P. Eliade, Eraclie Ciupagea, „văr cu Gion” scrie despre aceasta prietenului său din Paris. Iar acesta, irascibil de modest, îl dojenește pe tatăl său.

Într-o scrisoare din mai, P. Eliade vorbește de vizita lui la chimistul Bechamp, care copil orfan a stat timp de cinci ani la un unchi al său, mic funcționar la consulatul francez din București în timpul domniei lui Grigore IV Ghica (1822-1828). O altă vizită o face lui Edouard Grenier, secretarul domnitorului Grigore Alexandru Ghica din Moldova (1849-1854).

În 1898 i se tipărește la Paris teza sa – *De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie. Les origines*. Imediat trimite un exemplar noului ministru al româniei la Paris – Grigore Ghica – care, curtenitor, vine personal la locuința tânărului universitar din Place du Panthéon pentru a-i mulțumi. P. Eliade mai trimite 140 exemplare în țară, pe adresa tatălui său, pentru a fi distribuite.

În fine, sosește și ziua consacării sale oficiale. Ziua de 1 februarie 1899 este fixată drept dată pentru susținerea tezei. Juriul examinator este compus din Croiset, președinte, iar ca membrii Seignobos, Denys, Perrot, Picot, Brochard și Séailles. Teza o trece cu mențiunea „honorable” și despre aceasta anunță, telegrafic, familia.

Notițe cu aprecieri elogioase apar în ziarele „Le Temps” și „Le Figaro”. Iar în prima scrisoare către familie semnează, cu juvenilă satisfacție, „doctor P. Eliade”.

*

Drumul spre catedră. Odată trecut examenul de doctorat și căpătând consacrarea oficială a Sorbonei de „docteur ès lettres”, P. Eliade se înapoiază în țară. Dorința sa intimă, năzuințele familiei, tindeau spre același scop – obținerea unei catedre universitare. De aceea, pentru a se face cunoscut și în lumea științifică, participă la diferite manifestări – cum este al XII-lea Congres al Orientaliștilor, în septembrie /octombrie 1899, ținut sub președinția contelui Angelo de Gubernatos, unde alături de 60 români, conduși de V.A. Urechia și Grigore Tocilescu, îl întâlnim și pe P. Eliade⁶. Treptat el parcurge gradele ierarhiei universitare : profesor suplinitor (17 mai 1900), agregat provizoriu (8 februarie 1901), agregat definitiv (13 decembrie 1901), profesor definitiv (21 aprilie 1904)⁷.

Parcursul acestor etape nu s-a făcut fără întâmpinarea unor inerente dificultăți provenind mai ales din amestecul politicului. Catedra universitară presupunea o poliță de recunoștință pentru partidul sau omul politic care îți sprijinise numirea. Iar P. Eliade nu este scutit de aceste obiceiuri și în rarele însemnări care s-au păstrat apar aprecieri și excese de limbaj la adresa celor ce-i târguiau numirea. În primul rând este vizat Take Ionescu, ministrul conservator al Instrucțiunii, care din ostil „față de crearea unei catedre de franceză, a sfârșit prin a capitula” acceptând schimbarea titlaturii catedrei în cea de „literatură franceză”. „Am făcut o bună impresie asupra lui. Dar el asupra mea? Ce canalie!!”

Stăruințele – formă atenuată a intervenționismului – nu lipsesc. P. Eliade era în bune relații cu profesorul de limba ellină, Demetru N. Burileanu., care intervine și el la Take Ionescu.

Situația lui încă nedefinitivă în Universitate, cu consecința ei naturală a unei salarizări insuficiente, îl obligă pe P. Eliade să caute compensări materiale prin predarea de lecții particulare în familia Știrbei sau în Institutul Pompilian – condus de doamna D. Zossima.

Dar ușile Universității i se deschid. Cu emoție și febrilitate își pregătește prima lecție. Ca zi de curs alege miercurea. Are insomnii, dureri de cap și de dinți, emoții, ca și la Titu Maiorescu, în afară de studenți, vin să asiste la prelegeri prieteni, admiratori. Lecțiile capătă o coloratură de mondenitate. Reputația de

⁶ P.G. Birlea, *O româncă spre Polul Nord – pe urmele Smarandei Gheorghiu*, București, 1988, p. 94.

⁷ L. Predescu, *op. cit.*, p. 304.

orator de catedră, dublată de calitatea de spurnos causeur este repede colportată de asistență. Ea parvine până la Titu Maiorescu, care-și ținea prelegerile în aceeași sală V („marea sală”), numindu-l „cu stimă și ironie în același timp – un excelent profesor de literatură franceză”.

P. Eliade devine astfel o personalitate în rândurile universitarilor. La aceasta vor contribui incontestabilele sale merite, politica, înrudirea sa ulterioară cu ministrul Spiru C. Haret și cultivarea cu asiduitate a relațiilor sociale.

*

Profesorul. În volumul II (p. 66) al „*Memoriilor*” sale, Eugen Lovinescu evocând ambianța universitară a anilor 1900-1914 se oprește și la P. Eliade căruia îi creionează următorul portret: „ca om, un temperament vioi, expansiv, cordial prietenos, învăluit prin volubilitate și extremă sociabilitate, dornic de relații înalte, puțin cunoscător al literaturii române, de un gust estetic incert, dar odată fixat din convingere sau din sugestia ei asupra unei opere, cu posibilități de analiză și comentarii mai mari ca ale oricui, bine intenționat la Teatrul Național și chiar pornit cu entuziasmt de a descoperi talente necunoscute”.

Portretul este completat cu înșiruirea altor trăsături caracteristice : „galanterie extremă față de cucoane – soției sale față de terți i se adresa ceremonios cu termenul de madame – prețiozitate, manierism și în fine calitatea dominantă <român francizat>”, însușire pozitivă față de peiorativul <franțuzit>. Iar ca o concluzie asupra operei sale, E. Lovinescu menționa: ”numai în anii ultimi ai vieții sale, Eliade învățase să lucreze prob, fără ghirlânzi de efecte stilistice, așa că volumele asupra istoriei române contemporane constituie un sold real al activității sale”.

Pentru cursul său așterne câteva principii de metodă. „Proiecte ale cursului meu:

1. Nu ca la Paris. Aici elevii știu tot, profesorul își dezvoltă subiectul și face mai curând știință decât artă. Nu, nu voi face artă, elevii mei nu știu nimic. Voi avea ca scop nu numai de a-i învăța totul, dar pe deasupra maniera generală de a înțelege și de a expune.

2. Elevii mei nu cunosc nimic, nu vor fi mai tari la alți profesori decât la mine, colegii mei vor fi mai puțin conștiincioși, mai puțin pregătiți decât mine. Voi face din cursul meu un pretext de a le vorbi de tot felul de lucruri. Literatura mea franceză nu va fii o specialitate pentru mine în care mă voi îngropa, ci un centru de cercetări.

3. Voi combina în cursul meu cele trei sau patru maniere de a înțelege critica, manierele Boileau – Voltaire – La Harpe – maniera Villemain – Ste beuve – manierele Taine și Brunetière, în fine maniera literaturilor comparate.

4. Cursul meu va fi viu și impersonal. Voi prezenta operele iar opiniile mele să fie deduse din operele însăși prin procedee naturale.

5. În fine, numeroase comparații cu cea ce s-a petrecut la noi, îi va face să înțeleagă mai bine și să iubească obiectul propriu al cursului meu”⁸.

Succesele sale de conferențiar au fost remarcabile. Curând, unii dintre elevi prin asiduitatea lor laudabilă la cursuri, prin dorința de a asimila cât mai mult din cunoștințele răspândite de profesor și în fine, prin tendința virtuală ce o prezentau de a continua în viitor învățământul literaturii franceze, în spiritul lui Eliade, vor devenii discipolii săi.

Printre ei se remarcă Stahl și Charles Drouhet care, ulterior, va deveni chiar continuatorul la catedra universitară a lui P. Eliade. Profesorul arată față de acești discipoli o grijă deosebită, iar notițele sale consemnează preocupările sale în această privință. Printre elevii lui P. Eliade s-a numărat și viitorul critic de artă George Oprescu⁹.

Paralel cu studenții, P. Eliade, fire sociabilă, leagă și cultivă relații în rândurile colegilor săi universitari. Cu timpul, activând și în politică, aceste relații se vor dezvolta. În lucrările pe care le pregătește pentru a fi imprimate se vede documentarea prealabilă ce a precedat întocmirea lor. Elucidarea unor chestiuni de principiu sau de detaliu o face și recurgând, prin corespondență, la luminile și cunoștințele colegilor săi. Această corespondență o va purta și peste graniță cu foști colegi normalieni, ajunși cei mai mulți distinși universitari francezi.

Probitatea de care amintește E. Lovinescu rezultă și din migăloasa căutare de a verifica detaliile. dar ea devine excesivă, căpătând chiar o nuanță de ostentație, atunci când drumul elaborării unui pasaj din text este minuțios punctat în nota din subsolul paginii – este, printre altele, cazul ortografierii numelui generalului rus Jeltuhin, pe care-l scrie, conform uzanțelor franceze și după indicațiile profesorului francez Emile Haumant, Geltoukhine.

La redactarea lucrărilor sale *Histoire de l'esprit public en Roumanie au XIX-ème siècle. I. 1821-1828*, apărută la Paris în 1905, cât în special pentru *La Roumanie au XIX-ème siècle II. Les trois présidents plenipotentiaires 1828-1834*, apărută la Paris în 1914 (nota de la p. 125), urmărind ideea principală a influenței franceze asupra spiritului public din România, P. Eliade vrea să se edifice asupra prezenței sau nu în Regulamentul Organic a unor urme de înrăurire franceză. În acest scop se adresează profesorilor de drept francezi Ambroise Colin și Philippe Sagnac, ultimul fost coleg la Școala Normală Superioară din Paris. Acesta din urmă răspunde printr-o lungă scrisoare, de opt pagini, în care spune că după „examinarea Regulamentului Organic al Moldovei am găsit puține influențe franceze, cel puțin mai puține decât bănuiam. Ceea ce m-a izbit în primul rând este originalitatea particulară a instituțiilor”.

Când apar, de sub tipar, lucrările sale are grijă să le trimită cunoscuților sau persoanelor care se bucură de un titlu de stimă deosebit în considerația sa¹⁰.

⁸ Manuscris în limba franceză ca de altfel majoritatea însemnărilor rămase de la el.

⁹ T.G. Maiorescu, *Dialog cu secolul și oamenii lui*, II, 1972, p. 185.

¹⁰ A.G. Stino, *Grădina liniștii*, “Junimea”, Iași, 1974, p. 72.

Spre exemplu ultima lucrare menționată puțin mai sus a fost dedicată profesorului său Georges Perrot, secretar perpetuu la *Académies des Inscriptions et Belles-Lettres*, fost director al Școlii Normale Superioare din Paris. De asemenea, același volum îl trimite lui Gustave Lanson, noul director al Școlii Normale și autorul celei mai cunoscute *Istorie a Literaturii Franceze*.

Încă de pe când era student solicita prin corespondență relațiile de care avea nevoie. Ca profesor a continuat să cultive genul epistolar. Și astfel s-au păstrat scrisori adresate lui P. Eliade de către istoricul A.D. Xenopol, profesorul de elină D. Burileanu, matematicianul G. Țițeica, filozoful C. Rădulescu-Motru, junimistul și profesorul de literatură franceză de la Universitatea din Iași Anton Naum, etc.

*

Publicist și om politic. O activitate publicistică cu caracter de periodicitate P. Eliade nu a desfășurat decât scurtă vreme, în epoca colaborării sale la ziarul „*L'Indépendance Roumaine*” unde redacta articole critice literare. Aceste articole au apărut mai apoi în trei volume sub titlul „*Causeries littéraires*”, București, 1903 – titlu ce amintește pe acel al culegerilor lui Sainte Beuve „*Causeries de Lundi*”. Uneori aceste articole critice, obiective sau subiective, au trezit animozități – cum este cazul lui Șt. O. Iosif care într-o scrisoare din 30 septembrie 1902 către Virgil Cioflec spune că sunt pline de „enormități”¹¹.

Restul sunt articole sau studii apărute în răstimpuri și în publicații diferite. Un loc deosebit îl ocupă studiul său intitulat „*Grégoire Alexandresco et ses maitres français*” apărut în cunoscuta „*Revue des Deux Mondes*”, numărul din 15 decembrie 1904.

În țară a scris și la „*Viața Românească*” de la Iași unde a apărut articolul său despre „*Richard Wagner*” – numărul din 1908, p. 421 și urm.

Un articol mai vechi al lui P. Eliade a fost scris de el în revista franceză „*L'Illustration*” în timpul anilor de studii. Alte lucrări publicate mai sunt : *Filosofia lui La Fontaine*, București, 1901; *Ce este literatura? Condițiunile și limitele acestei arte*, București, 1903; *Semănătorul de neghină*, București, 1906; *Pentru profesori. Discurs ținut în ședința intimă a Congresului corpului didactic*, București, 1906; *Discurs împotriva alcoolismului și beției*, București, 1908.

În paralel cu această activitate publicistică. ia parte la diferite acțiuni de popularizare a culturii¹². Astfel la Liceul „Sf. Sava”, din inițiativa Societății Femeilor Române, în primăvara anului 1904 se organizează cursuri și conferințe

¹¹ H. Oprescu, *Corespondența dintre Șt. O. Iosif, D. Anghel și N. Negru*, 1969, p. 109 (a se vedea și p. 166). Articolele lui P. E. au apărut în „*L'Indépendance Roumaine*”, nr. 7928/22 sept. 1902, 7935/29 sept. 1902 și 7942/6 oct. 1902.

¹² I. Zamfirescu, *Întâlniri cu oameni, Întâlniri cu viața*, 1990, p. 23 (capitolul *Atenești*).

de cultură generală pentru tineret. Printre conferențieri, de o deosebită atracție, s-a numărat și Pompiliu Eliade. Unul dintre cei mai asidui ascultători a fost și, pe atunci elevul, George Topârceanu¹³.

În politica militantă P. Eliade începe să participe de prin 1906, în rândurile Partidului Liberal, unde fusese atras de cumnatul său Spiru C. Haret. O broșură „Discursul Dlui P. Eliade rostit la întrunirea Partidului Național Liberal de la 26 februarie 1906” și o alta „Catilinara rostită la întrunirea Partidului Național Liberal de la 18 februarie 1907” sunt dovada coborârii sale în forum. În acest sens sunt și prezențele sale active la diferite manifestări, cum sunt cele din prima parte a anului 1907 când Partidul Liberal organiza în fiecare duminică, în sala „Dacia”, adunări de protest împotriva proiectelor de lege conservatoare referitoare la o reformă a învățământului universitar și a inamovibilității magistraturii¹⁴.

În 1907 este ales deputat liberal în parlament, mandatul său durând numai un an fiindcă în 1908 demisionează pentru a fi numit director general al teatrelor.

*

La Teatrul Național. Numirea sa ca director general al teatrelor s-a făcut cu oarecare greutate și a trebuit, în prealabil, regizată. Amănunțele și vicisitudinile ei ne sunt relatate de C. Bacalbașa în volumul al III-lea (p. 194) din „Bucureștii de altădată”.

Director general al teatrelor în funcțiune era Alexandru Davila, apreciat de public și susținut de perechea princiară Ferdinand și Maria. Pretext au servit anumite cheltuieli de ordin administrativ care au fost socotite exagerate. Atât însă nu era suficient, mai trebuia găsit cineva care să releve împrejurarea și să o transforme în problemă. Culisele politicii au manevrat atât de bine, încât în capcană a căzut însuși Nicolae Iorga, care se războise cu diferitele conduceri ale Teatrului Național. N. Iorga este cel ce a organizat, pe 13 martie 1906, marea demonstrație studentească din Piața Teatrului în semn de protest față de reprezentările de piese în limba franceză pe scena primului teatru al țării. Interpelarea lui N. Iorga făcută în Parlament, în ziua de 27 februarie 1908, a avut efectul scontat – Alexandru Davila a fost îndepărtat. Însă naivul Iorga nu știa că locul se pregătea pentru P. Eliade cu care istoricul polemiza “ex-catedra”¹⁵. Nu era pentru prima și nici pentru ultima oară când N. Iorga servea drept instrument în netezirea căii altora, uneori chiar adversari de ai săi. Și astfel, la 12 martie 1908, prin adresa nr. 16.561 a casei Artelor din Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, P. Eliade este numit director general al teatrelor¹⁶. În această privință este de menționat și articolul publicat de către P. Eliade în numărul din 1/14 martie

¹³ C. Ciopraga, *George Topârceanu*, 1966, p. 30.

¹⁴ Z. Ornea, *Viața lui Constantin Stere*, I, 1989, p. 400.

¹⁵ A se vedea broșura din 1904 „Socoteală definitivă cu d. Pompiliu Eliade”.

¹⁶ M. Vasiliu, *Al. Davila*, București, 1966, p. 123.

1908 al ziarului liberal <Viitorul>, articol intitulat *Chestia Teatrului Național. După interpelare.*

Astăzi, trebuie recunoscut că P. Eliade are un loc rezervat în galeria tot mai încăpătoare a figurilor uitate. Dacă mai persistă încă în amintirea unora mai avizați aceasta se datorează ilustrării scaunului directorial la Teatrul Național din București. Lui îi datorează Victor Eftimiu debutul său de dramaturg, în 1911, cu piesa <Înșir-te mărgărite>¹⁷. Din inițiativa lui se organizează un turneu peste munți, în Transilvania. El este cel ce îl reintegrează pe actorul Constantin I. Nottara în funcția de <director de scenă> la 24 octombrie 1908, post din care fusese scos de Al. Davila¹⁸.

În schimb, G. Ciprian îl satirizează pe P. Eliade, sub directoratul căruia a fost angajat, cu aceste cuvinte : „un om mărunț, cu nasul coroiat, cu barba roșcată și atât de scund că abia îmi venea până la buric ... stăpânit de un veșnic neastâmpăr gonea prin coridoare, bufnea prin cabine, se strecura prin closete și unde nu gândea te pomeneai cu el”¹⁹. Desigur că uneori a provocat și neplăceri unora dintre subalterni – a se vedea cazul lui Ion Manu și a altora, cărora, în urma unei „greve”, nu li s-a mai dat voie a „mai putea intra în nici un teatru din țară, nici chiar cu bilete cumpărate”²⁰.

Activitatea sa pe tărâm teatral P. Eliade o consemnează într-un raport publicat în 1909 și intitulat „*Teatrul Național din București 1908/1909*”.

Din aceleași preocupări privitoare la teatru ia naștere și eseuul său „*Cu privire la Maurice Maeterlink*” editat la Flacăra în 1912 și în care evidențiază caracterele dramaturgiei lui Maeterlink și simbolismul personajelor sale. Remarcabile în acest eseu sunt cele câteva pagini în care face o paralelă între teatrul lui Maeterlink și cel al lui Ibsen.

Actorul Ioan I. Livescu va consemna²¹, mai apoi, pe larg și cu recunoștință directoratul lui P. Eliade, printre merite consemnând : sprijinirea pieselor originale bune, din rândul cărora se evidențiază trilogia lui Delavrancea; calitatea textelor traduse din repertoriul străin; înființarea publicației *Biblioteca Teatrului Național* din care au apărut 20 volume editate de Minerva; reprezentarea în 1909 a piesei *Carmen Saeculare* de Anghel și Iosif cu prilejul aniversării a 50 ani de la Unirea Principatelor; sprijinirea cursului de dicțiune pentru profesorii secundari, aprobat de ministrul Spiru C. Haret și ținut de I. Livescu în amfiteatrul liceului Gh. Lazăr între 24 dec. 1908 și 8 ian. 1909; instalarea expoziției permanente de pictură în foaierea mare al teatrului.

¹⁷ V. Eftimiu, *Amintiri*, Magazinul, VIII, nr. 338, 28 martie 1964, p. 8.

¹⁸ C.I. Nottara, *Amintiri*, p. 142.

¹⁹ G. Ciprian, *Măscărici și măzgălici*, cap. Protecție, p. 105 și 109.

²⁰ I. Manu, *Amintirile unui uituc*, 1971, p. 29.

²¹ Ioan I. Livescu, *Treizeci de ani de teatru*, București, Rampa, 1925, p. 189-245; a se vedea și C. Ciopraga, *op. cit.*, p. 123.

Tot în sala Liceului „Gh. Lazăr” din București, în ziua de 4 septembrie 1909, în cadrul unei adunări a scriitorilor se pun bazele „Societății Scriitorilor Români”, când, după spusele lui Emil Gârleanu, „prin înrâurirea unora dintre membrii Societatea a căpătat, apoi, pentru toți membrii ei, intrarea gratuită la Teatrul Național. Până atunci Teatrul Național nu era deschis decât unor anumiți traducători. Directorii care se perindaseră nu dădeau nici o însemnătate literaturii dramatice române, așa că d. Pompiliu Eliade a fost cel dintâi director care, primind cererea S.S.R. a apropiat pe scriitorii de teatru, dând astfel puțința unei înfloritoare literaturi dramatice”²².

În calitatea sa de director a căutat, printre altele, ajutorarea tinerilor. Astfel, pe unul dintre studenții săi favoriți, Alexandru Kiriteșcu, l-a numit mai întâi copiator, iar mai apoi, după angajarea și a lui Ion Iancovescu pe același post, inspector de sală²³.

De asemenea, caută a-i ajuta pe actorii bolnavi, cum a fost cazul, în 1909, cu Aristide Demetriade, grav bolnav de tuberculoză²⁴. În schimb, pe Alice Cocea – elevă încă fiind – a concediat-o după doar două repetiții²⁵.

În primăvara anului 1911 P. Eliade este înlocuit la direcția teatrelor de conservator Ion C. Bacalbașa. Apoi au mai fost numiți directori George Diamandy, I.Al. Brătescu-Voinești și Al. Mavrodi. P. Eliade, când a plecat de la direcție a spus „La revedere, nu adio !”, dar n-a mai apucat să revină²⁶.

Între timp însă, în 1910, A.D. Xenopol – care-i recenzase principalele scrieri - îi făcuse un raport favorabil, propunându-l ca membru corespondent al Academiei Române, secțiunea istorică. Alegerea se va face în 1912.

Tot în 1912 P. Eliade aderă la „*Liga Deșteptarea*”, înființată de cumnatul său Spiru Haret, o asociația – după spusele lui L. Kalustian – deschisă, în majoritatea ei, corpului didactic de toate gradele și la care au aderat numeroase personalități progresiste din stânga Partidului Liberal, cu același scop unic : ridicarea lumii satelor²⁷.

În 1913 P. Eliade pregătea un studiu despre cererile României cu privire la Silistra și la problema macedoneană. Așa se și explică întâlnirile cu o parte a reprezentanților aromâni din cadrul Societății de Cultură Macedoromână în luna februarie/martie 1913 la Paris²⁸.

²² Em. Gârleanu, *Privești din țară*, 1925, p. 174; a se vedea în acest sens și G.M. Zamfirescu în *Manuscriptum*, 3, 1972, 2 (7), p. 23 privitor la atenția acordată repertoriului românesc.

²³ V. Firoiu, *Biografii în bronz și marmură*, Pitești, 1972, p. 71; Sică Alexandrescu, *Tovarășul meu de drum, Tututul*, 1973, p. 8.

²⁴ I. Niculescu, rubrica *File din istoria teatrului românesc – Lui nenea Iancu, de la piramide...*, în *Rampa*, supliment al ziarului *Azi*, nr. 105 din 4-10 oct. 1996.

²⁵ M. Râmnicănu, în *Contemporanul*, nr. 28 din 10 iulie 1970, p. 4.

²⁶ Ioan Massoff, *O dorință neîmplinită*, articol în ziarul *Adevărul* din 25 oct. 1936 însoțit de un desen de Iser.

²⁷ L. Kalustian, *Simple note*, III, p. 13.

²⁸ N.Ș. Tanașoca, în *Revista Istorică*, 8, 1997, 11-12, p. 726.

*

Viața privată. Ideea căsătoriei l-a preocupat pe P. Eliade încă din clipa întoarcerii de la studii și va discuta problema cu Titu Maiorescu, mentorul său (de care însă mai târziu se va îndepărta²⁹), care i-a recomandat să ia <o fată bună și înstărită>. În cele din urmă se va căsători la 4 iulie 1902 cu Eliza Popescu, împotriva voinței tatălui său, o văduvă prin divorț, bine situată. Soția sa era soră cu Ana (+1941), soția lui Spiru C. Haret, și fusese căsătorită cu un domn D. Carp. Din această primă căsătorie rezultase o fiică numită Mariorel, care a fost crescută de soții Eliade, s-a căsătorit cu prof. Constantin Daniel și a murit în preajma celui de al doilea război mondial. Din căsătoria sa cu Eliza au rezultat doi copii – o fiică Cristina, care a murit în timpul celui de al doilea război mondial, și un fiu, Andrei, inginer de transporturi, decedat în jurul anului 1970. Copii împreună cu mama lor, după primul război mondial, s-au stabilit în Anglia, iar apoi în Franța.

Pompiliu Eliade moare la 24 mai 1914 în urma unei excrescențe (aluniță) de natură canceroasă ce i s-a ivit pe obraz și care, operând-o, i-a fost fatală ... La înmormântarea sa, în Cimitirul Bellu (fig. 34, locul 5³⁰) studenții s-au mulțumit a trimite doar o delegație, majoritatea preferând să meargă la șosea unde se desfășura o bătaie cu flori³¹ ...Sunt aproape 90 ani de atunci.

În conștiința posterității au continuat însă să apară dese referiri la viața, activitatea și personalitatea sa³². Iar în apropierea casei sale de pe Splaiul Independenței nr. 74, construită de arhitectul Leopold Schindl în 1907³³, o stradă îi poartă numele.

²⁹ Z. Ornea, *Viața lui Titu Maiorescu*, II, p. 159.

³⁰ G. Bezviconi, *Necropola capitalei*, București, 1972, p. 122.

³¹ I. Minulescu, *O impietate ...*, articol publicat în ziarul *Românul*, 44, nr. 29, vineri 30 mai 1914, p. 1 și reprodus în *Bucureștii tinereții mele*, p. 137; D. Mezdrea, *Nae Ionescu - Elena Margareta Fotino Corespondența de dragoste (1911-1935)*, I, scris. 192, p. 405, scris. 194, p. 409, p. 411.

³² A.D. Xenopol, *Necrolog* în "Noua Revistă Română", 16, 1914, 2 (1 iunie), p. 18-19; G.A.I. Lefteriu, *Un uitat: Pompiliu Eliade*, Universul, 17 mai 1934, p. 1-2; I. Biberi, *Lumea de mâine văzută de ... Basil Munteanu*, fără an, (1945) p. 185-186; T. Virgolici, *Delimitări necesare în istoria literaturii*, "Scânteia", 16 decembrie 1965, p. 4; S. Alexandrescu în „Note suplimentare” (p. 412) la versiunea română a lui R. Wellek și A. Warren, *Teoria literaturii*, București, 1967; N. Camariano, în *Athanasios Christopoulos*, Thessaloniki, 1981, p. 88; Ș. Cioculescu, *Introducere în opera lui Dimitrie Anghel*, 1983, p. 125 referiri la articolul *Doi directori*, din volumul *Portrete de Șt.O. Iosif și D. Anghel*, 1910; Ioana Vușdea, *Pompiliu Eliade*, București, 1985, 251 p.; G.T. Kirileanu, *Insemnări*, în „Magazin Istoric”, 3(180), martie 1982, p. 47; Ș. Cioculescu, *G. Panu și marii noștri clasici*, II, în „România Literară”, nr. 50 din 11 decembrie 1986 – diferendul cu I.L. Caragiale; N. Carandino, *Teatrul așa cum l-am văzut*, 1986, p. 203; M. Bucur, *Opera vieții – O biografie a lui I.L. Caragiale*, 1989, p. 377 – în 1893 era vizitat de P. Eliade.

³³ Dinu C. Giurescu, în „Magazin Istoric”, 3 (156), martie 1980, p. 39.

POMPILIU ELIADE, UN ROUMAIN NORMALIEN. ESQUISE BIOGRAPHIQUE

- Résumé -

A Bucarest, le 13 avril 1870, venait au monde Pompiliu Eliade, comme fils de Georges D. Eliade et de Sophie Pală. Il a eu un frère et quatre sœurs – certains d'eux ou de leurs familles après les mariages, jouant un rôle plus ou moins important dans la vie culturelle roumaine.

P. Eliade, après le lycée, a suivi les cours de la Faculté de Lettres et de Philosophie de l'Université de Bucarest. En suite, comme boursier de l'état roumain, en automne 1892, il est reçu comme interne à l'Ecole Normale Supérieure de Paris. Le 1 février 1899, à Paris, il devient docteur es lettres, ayant comme thèse – *De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie. Les origines.*

Revenant en Roumanie, il parcourt de 1900 à 1904 toute la hiérarchie universitaire, devenant professeur. Il est le fondateur de la chair de français à l'Université de Bucarest. Il a déployé, de même, une activité de publiciste et d'homme politique dans le cadre du Parti National Libéral. En 1908 il est nommé Directeur Général des Théâtres.

Entre temps, en 1902 il s'est marié avec Elise Popesco, de quelle il aura une fille, Christiane, et un fils, André. Après sa mort, survenue le 24 mai 1914, sa famille s'établira à Paris.

Pompiliu Eliade, malgré sa brève vie, finie il y a 90 années, il est resté dans l'histoire comme une importante personnalité qui a contribué à une supérieure perception de la littérature française en Roumanie et en même temps de la présentation de la culture roumaine en France.